

OSMANLI ARAŞTIRMALARI

XXVI

Neőir Heyeti - Editorial Board

Halil İNALCIK - İsmail E. ERÜNSAL

Heath W. LOWRY - Feridun EMECEN

Klaus KREISER

Misafir Editörler:

Hatice AYNUR - Mehmet KALPAKLI

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

XXVI

Prof. Dr. Mehmed ÇAVUŐOĐLU'na

ARMAĐAN - II

İstanbul - 2005

TÜRK HALK HİKÂYELERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ,
TASNİFİ ve TAŞ BASKISI HALK HİKÂYELERİNE
BAZI KATKILAR

Nurettin ALBAYRAK

Hikâye, "Bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması; gerçek veya tasarılmış olayları anlatan düz yazı türü, öykü; yalnız bir olayın çevresinde kişilerin ilişkilerini anlatma esasına dayanan edebî tür." şeklinde tanımlanabilir.¹ Azerbaycan Türkçesinde "hekâya", Başkurt, Kazak, Özbek, Uygur ve Tatar Türkçesinde "hikaya", Kırgızcada "angeme, ikaya", Türkmen Türkçesinde "hekaya", olarak adlandırılması² kelimenin bütün Türk şivelerinde ortak bir kullanıma sahip olduğunu göstermektedir. Ancak Türk halk hikâyelerine devir-lere ve yörelere göre farklı adlar da verilmiştir: Dede Korkut'ta "boy", XVI.-XVIII. yüzyıllarda "hikâye", Azerbaycan Türkçesinde "hekât", günümüzde Doğu Anadolu Bölgesi'nde ve Azerbaycan'da "nağıl" bunlardan bazılarıdır. Ayrıca kısa halk hikâyelerine "kıssa", "serkûşte" (sergüzeşt), türküsüz hikâyelere de "kara hikâye" denilmektedir.

Dünya edebiyatında ilk edebî örneklerin mitolojik eserler olduğu savunulmakla beraber, birçok milletin edebiyatının destanlarla başladığı bilinmektedir. Halk hikâyeleri, destan döneminin sonunda ortaya çıkmış eserlerdir. Halk hikâyelerinde tarihî olayların daha az olması, nazım-nesir karışık bir yapının bulunması, zamanla nesir kısmının ağırlık kazanması, olaylar ve kişiler bakımından gerçeğe daha yakın olması bunları destanlardan ayıran en önemli özelliklerdir. Bu durumdan hareketle halk hikâyeleri destanla roman arasındaki

¹ *Türkçe Sözlük* (TDK), c. I, s. 645; Hüseyin Yazıcı, "Hikâye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. XVII, s. 479.

² A. Bican Ercilasun v.dğr., *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Ankara 1991, s. 340-341.

geçiş döneminde ortaya çıkan "épico-romanésque" ürünler olarak adlandırılabilir.³ Halk hikâyeleri gerek konu bakımından gerekse şekil bakımından hem epik eserlerin özelliklerini taşımakta hem de modern romandaki tip ve olayları içermektedir.

Türk edebiyatında destandan halk hikâyeciliğine geçiş dönemi ürünü sayılan Dede Korkut hikâyeleri, Türk halk hikâyelerinin en eski örneği sayılmaktadır.⁴ İslâmiyet'ten önceki Türk edebiyatında adından sık sık söz edilen "ozan"ın yerini XV. yüzyıldan itibaren "âşık" adı verilen halk sanatçıları almaya başlamış, böylece halk hikâyelerinde hem kahramanlık konuları hem de aşk konuları anlatılmıştır. Ancak en önemli konuları kahramanlığın oluşturduğu destanlardaki dışa dönük mücadele, konusu aşk ağırlıklı olan halk hikâyelerinde toplumun kendisine, yani içe yönelmiştir. Böylece padişahlık-kulluk, zenginlik-fakirlik, müslim-gayrımüslim gibi sosyal farklılaşmalar halk hikâyelerinin konularını oluşturan önemli faktörler olmuş, destanlardaki "alp tipi" de yerini yavaş yavaş halk hikâyelerindeki "âşık" tipine bırakmıştır. Halk hikâyelerinde de başlangıçta destanlarda görüldüğü gibi kahramanlık konuları, ardından kahramanlık - aşk ve daha sonra sadece aşk konuları işlenmiştir.⁵ Günümüzde ise daha çok realist (gerçekçi) halk hikâyelerine doğru bir gelişme görülmektedir.⁶

Türk halk hikâyelerinde, hikâye kahramanı günlük hayatta zor rastlanabilecek idealist bir kişiliğe sahiptir. Hikâye kahramanının bu özelliği, halk hikâyelerinin konularını güzellik duygusundan ve yüceltilmiş düşüncelerden almasını sağlar. Hikâyeci olaylara akıl ve mantığıyla bir çözüm bulamayınca hayal ve sembollerden faydalanır. Bunun sonucu zaman ve mekân (yer) kavramlarının sınırları belli olmaktan çıkar. Böylece hikâye kahramanı normal bir insanın yapabilecekleri yanında, arzu ettiklerini de gerçekleştirebilecek özelliklere sahip olur. Kendi içinde tutarlı olmak şartıyla halk hikâyelerinde her çeşit olay yer alabilir.

³ Fikret Türkmen, "Hikaye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. XVII, s. 488.

⁴ Nurettin Albayrak, "Dini Türk Halk Hikâyelerinden Geyik, Güvercin ve Deve Hikâyeleri Kaynakları ve Metin Tesisi," M.Ü. Sos. Bil. Enst. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993, s. 14.

⁵ Otto Spies, *Türk Halk Kitapları* (trc. Behçet Gönül), İstanbul 1941, s. VII-VIII.

⁶ Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul 1992, s. 52; Fikret Türkmen, "Hikâye", *DİA*, c. XVII, s. 488.

Destandan masal ve efsaneye, bilmece ve atasözlerinden halk şiirinin bütün şekillerine halk hikâyelerinde rastlamak mümkündür. Ancak halk hikâyeleri kendine has özellikleriyle, başta masal ve efsane olmak üzere, bütün bu halk edebiyatı ürünlerinden ayrılır. Halk hikâyeleri, kendisine en yakın tür kabul edilen masallardan bile önemli farklarla ayrılır. Masallar mensur ve yoğun bir anlatıma sahip olduğu halde, halk hikâyeleri nazım-nesir karışık ve uzun bir yapıya sahiptir. Masallar daha çok, başta büyükanneler olmak üzere, kadınlar tarafından bilhassa çocuklara anlatıldığı halde, halk hikâyeleri usta anlatıcı kabul edilen âşıklar tarafından her sınıftan ve yaştan insana anlatılır. Hikâye anlatıcılarının, yani âşıkların usta-çırak geleneği içinde yetiştikleri göz önüne alındığında, belli bir eğitim aldıkları söylenebilir.⁷ Âşıkların ayrıca bu hikâyelerin yayılmasına, varyantlarının oluşmasına, yeni ilavelerle gelişip zenginleşmesine katkıda buldukları; ancak otantik yapılarının bozulmasına da sebep oldukları bilinmektedir. Halk hikâyelerinin yayılıp tanınmasında XV. yüzyıldan itibaren özellikle büyük şehirlerde rastlanan meddahların da önemli bir rolü olmuştur.⁸

Halk hikâyeleri sözlü ve yazılı anlatımda bazı şekil ve üslup farklılıkları gösterir. Sözlü anlatımda anlatıcı daha rahat olduğundan anlatım genellikle daha uzun ve konuşma üslubundadır. Hikâyeyi anlatan âşık, dinleyicinin dikkatini canlı tutmak için, zaman zaman dinleyicilerle şakalaşır, onlara bazı sorular sorar, bilmeyenlere küçük cezalar verir. Yazıya geçirilen hikâyelerin ise anlatımı daha düzgün ve daha kısadır.

Türk halk hikâyeleri üzerinde çalışan Batılı araştırmacılar, bunları tek tek araştırmak yerine, bu hikâyelerin konusu ve kaynağını birbirinden ayırmadan, Türk halk hikâyelerinin nerede ve nasıl doğduğu sorusuna cevap aramışlardır.⁹ Türk halk hikâyelerinin tasnifinde de görüleceği gibi, sayısı yüzlerle ifade edilen halk hikâyelerinin hepsini bir kaynaktan doğmuş gibi göstermek mümkün değildir. Konusu aynı olan hikâyelerin tek kaynaktan doğduğu söylenebile, bunların farklı yerlerde doğduğu muhakkaktır. Bunun sonucu her hikâyenin farklı bir doğuş serüveni olduğu söylenebilir. Türk halk hikâyelerini âşıklar ya

⁷ Fikret Türkmen, a.g.m., *DİA*, c. XVII, s. 488.

⁸ Metin Özarslan, *Erzurum Âşıklık Geleneği*, Ankara 2001, s. 127-128; Albayrak, *Dinî Türk Halk...*, s. 10.

⁹ Pertev Naili Boratav, *Halk Hikâyeleri ve .Halk Hikâyecilişi*, Ankara 1946, s. 37; Umay Günay, *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara 1986, s. 13.

yaşanmış bir olaydan belli gelenekler doğrultusunda veya yaşadığı kabul edilen bir âşığın hayatı ve maceralarını esas alarak oluşturmuşlar; bu konuları geliştirip işleyerek düzenlemişlerdir. Olayların sınıflandırılması ve sıraya konulması anlamına gelen “tasnif” terimi, Türk halk hikâyelerinin doğuşu hakkında önemli ipuçları vermektedir. Âşık, hikâyenin konusunu tespit ettikten sonra, geleneğe göre nerelerin nesirle anlatılacağını (saya), nerelere şiir konulacağını planlar. Bu planın ardından hikâyenin olay mantığını, hikâye tasnif geleneğini, dinleyici çevrelerinin istek ve eğilimlerini, kendi kabiliyetini ve hikâye anlatımında rastlanan hazır kalıpları kullanarak tasnifi tamamlar.

Şimdiye kadar üzerinde durulanlar da göz önünde bulundurularak Türk halk hikâyelerinin dört önemli kaynaktan doğduğu söylenebilir:¹⁰

a) Özellikle doğu ve güneydoğu Anadolu’da gerçek olaylardan doğmuş “Salman Bey”, “İlbeyoğlu” gibi kısa hikâyeler.

b) Yaşamış veya yaşadığı sanılan Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Emrah ile Selvihan gibi âşıkların başından geçen olayları konu edinen aşk hikâyeleri.

c) Dinî-millî olaylarla bunlara dayalı kahramanlıkları konu edinen Battal Gazi, Köroğlu, Ebu Müslim cenkleri; Güvercin Hikâyesi, Deve Hikayesi, Ge-yik Hikâyesi, Kesik Baş Hikâyesi vb.

d) Tûtînâme, Binbir Gece Masalları, Ferhat ile Şirin, Yusuf ile Züleyha, Leyla ile Mecnun gibi manzum veya mensur klasik hikâyeler.¹¹

Türk halk hikâyeleri genel olarak beş bölüm halinde düzenlenir.

1. Fasıl: Âşık bu bölümde dinleyiciyi hazırlamak, ustalığını göstermek veya dinleyenlerin isteklerine cevap vermek için bir divanî söyler. Özel bir ezgiyle söylenen divanîler genel olarak aruzun “fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lün” kalıbıyla söylenir. Ancak âşıklar aruz ölçüsüyle şiir söylemekte zorlandıklarından, hece ölçüsüyle söylenen divanîyi tercih ederler. Ardından cinaslı bir türkü (tecnis), bunun ardından da olağanüstü bir konunun yer aldığı

¹⁰ Boratav halk hikâyelerinin üç büyük kaynağı olduğunu belirtmiş, bunları: a) Olmuş vakalar, b) Yaşamış veya yaşadığı rivayet olunan âşıkların tercüme-i halleri, c) Köroğlu menkıbeleri ve bu tipte diğer menkıbeler şeklinde gruplandırmış; ancak daha sonra bunlara dördüncü bir grup olarak “klâsik manzum hikâyeler, masal ve hikâye kitapları ve sözlü gelenekteki masallar”ı ilâve etmiştir (a.e., s. 38-39).

¹¹ Türkmen, a.g.m., s. 488-489; Albayrak, a.g.e., s. 12.

hayalî bir tekerleme söylenir. Daha sonra bazı yörelerde “üstatnâme” olarak adlandırılan, eski usta âşıkların anılması amacıyla, üç şiir okunur. Ezgiyle okunan bu şiirlerde genel olarak Hz. Muhammed’in büyüklüğü, dört halife ve din büyükleri dile getirilir. Bazen de bu şiirlerde dünyanın faniliği, insanın kulluk görevlerini yerine getirmesinin önemi gibi konulara yer verilir. Fasılda son olarak mizahî bir atışma veya destana, bazen de yine aşğın kendisinin çözdüğü bir muammaya yer verilir.

2. Döşeme: Manzum veya mensur cümlelerden oluşan kalıplaşmış bir giriştir. Döşemede hikâyenin geçtiği yer ve zaman dinleyicilere söylenir. Sözlü anlatımda döşeme bazen konuyla ilgili kısa bir hikâyeden, bazen de konusu farklı olan kısa bir giriş gibi düzenlenebilir. Hikâyenin kahramanları ve bunların aileleri bu bölümde tanıtılır.

3. Hikâyenin asıl konusu: Anlatılan hikâyeye göre değişir. Âşk hikâyelerinde âşğın sevgilisine kavuşmak için çektiği sıkıntılar, aşkın yüceliği ve güzelliği bazen dinleyenlerin gözünü yaşartacak şekilde etkili bir biçimde anlatılır. Dinî-destanî hikâyelerde ise din ve kahramanlık konuları ağır basar.

4. Sonuç ve dua: Aşk hikâyelerinin büyük bir çoğunluğu genellikle sevgililer vuslata ermeden biter. Kerem ile Ash, Ferhat ile Şirin gibi. Bu durum dinleyenlerde büyük bir üzüntüye sebep olur. Ancak bunlar için gerçek vuslatın öbür dünya olduğu özellikle söylenir. Âşık Garip, aşk hikâyeleri içinde sevgilisine kavuşan ender âşıklardan biridir. Mutlu sonla biten hikâyelerde “duvak kapama” adı verilen ve beş mısralık bentlerden oluşan muhammes biçiminde uzunca bir türkü söylenir. Bu türküde sevgililer çektikleri sıkıntıları birbirine anlatır, birbirine verecekleri hediyeleri sayar ve dinleyicilere dua edilerek hikâye bitirilir.

5. Efsane: Hikâye ile ilgisi olmayan bu efsanede vuslatın gerçekleşmediği hikâyelerde sevgililerin öbür dünyada vuslata ereceklerine işaret edilir. Efsanenin sonunda bazen sevgililerin mezarında iki gül biter. Bu güller kutsal günlerde açıp birbirlerine sarılmak istediklerinde, aralarında biten bir “kara çalı” bunların sarılmalarını engeller. Bu kara çalı ile sevgililerin dünyada birbirine kavuşmasını engelleyen kişiler sembolize edilmiş olur. Bazı hikâyelerde ise sevgililerin mezarları başında birer kavak ağacı bulunur. Bunlara konan iki kuşun ötüşmesi gibi sevgililerin bu dünyada birbirine kavuşmadan ayrıldıklarını sembolize eden motiflere de yer verilir.

Halk hikâyelerinde yer alan manzumeler, halk şiirindeki koşma ve semai gibi değişmez nazım biçimleridir. Köroğlu ve kollarında koşma yanında varsağıya da yer verilmiştir.

Türk halk hikâyeleri üzerinde yerli ve yabancı birçok araştırmacı tarafından bilimsel araştırmalar yapılmıştır. Halk hikâyelerinin metinleri ya cönk adı verilen yazma mecmualarda veya sözlü gelenek içinde önemli bir yer tutan âşıkların hafızalarında bulunmaktadır. Bu metinler XIX. yüzyıl sonlarından itibaren yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından derlenip yayımlanmaya başlanmıştır.¹² Tanzimat yıllarından Cumhuriyet dönemine kadar ilki 1263/1847, sonuncusu 1342/1925 yılında olmak üzere taş baskısı usulüyle yayımlanmış halk hikâyelerinin on dört tanesi Otto Spies'in *Türk Halk Kitapları* adlı eserinde şu sırayla yer almıştır:¹³ 1. *Köroğlu*, 2. *Ferhad ile Şirin*, 3. *Tahir ile Zühre*, 4. *Arzu ile Kanber*, 5. *Asuman ile Zeycan*, 6. *Melikşah ile Güllühan*, 7. *Derd iyok ile Zülfüsiyah*, 8. *Mahmihri ile Hurşit*, 9. *Leylâ ile Mecnun* (8. ve 9. hikâyeler tek kitapta), 10. *Mahmut ile Elif*, 11. *Raznihan ile Mahfiruze*, 12. *Sitemkâr ile Gül*, 13. *Kerem ile Aslı*, 14. *Âşık Garip*.

Spies halk kitaplarının on beş kadar olduğunu tahmin ettiğini belirtmiş,¹⁴ bulduğu halk kitaplarının muhtelif taş baskılarının yerini ve yılını da vermekle beraber, eseri tercüme eden Behçet Gönül bu bilgileri vermektten vazgeçtiğini belirtmiştir.¹⁵ Pertev Naili Boratav bunlara *Perizad ile Âşık Kurbanî* hikâyesini de ekleyerek taş baskısı halk hikâyelerinin sayısını on beşe çıkarmıştır.¹⁶ Uzun süre taş baskısı yapılan halk hikâyeleri olarak bunlardan söz edilmiş; ancak Seyfettin Özege, taş baskısı bu on beş halk hikâyesine ek olarak şunları da tespit etmiştir:

1. *Bülbülnâme* (İstanbul 1265),¹⁷ 2. *Hikâye-i Şapur Çelebi* (İstanbul 1272),¹⁸ 3. *Hikâye-i Ebu Ali Sina-Bülbülnâme-Dâstân-ı Hatem-i Tai* (bsk.

¹² Bu alandaki çalışmalar için bk. Türkmen, *a.g.m.*, s. 490.

¹³ Otto Spies, *a.g.e.*, s. 10-14.

¹⁴ Otto Spies, *a.g.e.*, s. 9.

¹⁵ *a.g.e.*, s. 10, dipnot 4.

¹⁶ Boratav, *Halk Hikâyeleri ve...*, s. 19-28.

¹⁷ Seyfettin Özege, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*, c. I, İstanbul 1971, s. 181.

¹⁸ Özege, c. II, s. 569 (Aynı adla İstanbul Ü. Merkez Ktp.'nde baskı yeri ve yılı belli olmayan bir nüsha ile Bulak 1293 baskısı da var.)

yeri yok 1284),¹⁹ 4. *Hikâye-i Mansur* (İstanbul 1284),²⁰ 5. *Hikâye-i Şah Maran* (İstanbul 1291),²¹ 6. *Menakıb-ı Şah İsmail ve Gülizar* (İstanbul 1293),²² 7. *Hurşid ile Mahmihrî-Gül ile Sitemkâr Hurşid ile Mahmihrî Hikâyeleridir* (İstanbul 1301),²³ 8. *Hikâye-i Uğru ile Kadı* (İstanbul 1336),²⁴ 9. *Hikâye-i Züleyha ile Yusuf Aleyhisselâm* (İstanbul, bsk. yılı yok).²⁵

Resimli taş baskısı halk hikâyeleri üzerinde bir çalışma yapan Gül Derman,²⁶ bunları “Aşk Hikâyeleri”, “Macera ve Kahramanlık Hikâyeleri” ve “Kısa Hikâyeler” başlıklarıyla üç bölüme ayırmış, her üç bölümde toplam on yedi hikâyenin adından söz etmiştir. Ancak “Aşk Hikâyeleri” başlığı altında yer alan Âşık Ömer’le, “Kısa Hikâyeler” başlığı altında yer alan Nasreddin Hoca, Bekçi Baba, Afyon Tiryakileri, Kedi ile Fareler-Hayvan Hikâyeleri kanaatimizce halk hikâyesi değildir. Gül Derman, adından söz ettiği bu on yedi hikâyeden on birinin konusunu vermiş, bu hikâyelerin yer aldığı resimli taş baskısı nüshaları tanıtmıştır. Tanıtılan hikâyeler içinde *İşbu Risalenin Derununda Tıflî Efendi ile Haşiyesinde Tayyazade Hikâyesi Derc Olmuştur*²⁷ (bsk. yeri ve yılı yok) adıyla Tıflî Efendi hikâyesi ve *Kitab-ı Husrev Şah ve Gülbanu Hikâye-i Bermekî der Seha-yi Vezîr-i Azam*²⁸ (bsk. yeri yok, 1274) adıyla Hüsrev Şah ve Gülbanu hikâyesinin taş baskıları Özege’de yoktur. Spies ve Boratav’ın tespit ettiği taş baskısı on beş hikâyeye burada adı verilen on bir hikâyeye de eklendiğinde, taş baskısı halk hikâyelerinin sayısı yirmi altıya yükselmektedir. Taş baskısı yapılmış halk hikâyelerinin sayısı şüphesiz bu kadar değildir. Yapılacak titiz çalışmalar sonucu bu sayının daha da artacağı kuvvetle muhtemeldir.

¹⁹ a.g.e., II, s. 565.

²⁰ a.g.e., II, s. 567.

²¹ a.g.e., II, s. 569 (Aynı adla Diyanet İşleri Bşk. Ktp. nr. 8553’te bir nüshası var.)

²² a.g.e., II, s. 568.

²³ a.g.e., II, s. 611.

²⁴ a.g.e., II, s. 570.

²⁵ a.g.e., II, s. 570.

²⁶ Gül Derman, *Resimli Taş Baskısı Halk Hikâyeleri*, Ankara 1989.

²⁷ a.g.e., s. 189.

²⁸ a.g.e., s. 201-202.

Türk halk hikâyeleri bugüne kadar derli toplu bir şekilde tasnif edilmemiştir.²⁹ Yapılan tasniflerde görülen en büyük eksikliklerden biri, dinî-tasavvufî Türk halk hikâyelerinin tasnif dışı bırakılmasıdır. Dinî-tasavvufî Türk halk hikâyeleri de dahil edildiğinde gerek yazılı gerekse sözlü Türk halk edebiyatı içinde yaşayan halk hikâyelerini bir bütün olarak ele alıp konularına ve kaynaklarına göre iki şekilde tasnif etmek mümkündür.

I. Konuların göre halk hikâyelerinin tasnifi:

a) Kahramanlık hikâyeleri: Köroğlu Hikâyesi ve kolları Celâlî Bey ve Mehmet Bey, Kirmanşah, Eşref Bey hikâyeleri.

b) Dinî-destanî hikâyeler: Hz. Ali Cenklere, Hamzanâme, Battal Gazi, Ebû Müslim Cenklere.

c) Dinî-sosyal-ahlâkî hikâyeler: Kesikbaş Hikâyesi, Geyik Hikâyesi, Güvercin Hikâyesi, Deve Hikâyesi, Ejderha Hikâyesi, Baykuş Hikâyesi, Hatun Hikâyesi, Muhammed Destanı, İbrahim Destanı, Muhammed Hanefi Cengi, İbrahim Edhem Destanı ...

d) Aşk hikâyeleri: Kerem ile Aslı, Ferhad ile Şirin, Âşık Garip, Emrah ile Selvihan ...³⁰

e) Serkûşteler (kısa hikâyeler): Ali Şir Hikâyesi, Gündeşlioğlu Hikâyesi, Namuslu Kız Hikâyesi, Kerem Bey Hikâyesi, Mihrali Bey Hikâyesi... Bunların dışında destandan halk hikâyeciliğine geçiş döneminin eldeki tek örneği olan Dede Korkut hikâyelerini bu tasnifin dışında tutarak kendi içinde bir bütün olarak değerlendirmek daha uygun görünmektedir.³¹

II. Kaynaklarına göre halk hikâyelerinin tasnifi:

a) Türk kaynaklı halk hikâyeleri: *Dede Korkut Hikâyeleri, Köroğlu ve kolları, Kerem ile Aslı, Âşık Garip ile Şah Senem, Tahir Mirza, Kerem'in Erzincan Bağları, Kara Gelin, Sebdakâr, Lâtif Şah, Selman Bey, Genç Osman,*

²⁹ Saim Sakaoğlu, "Türk Halk Hikâyeleri Tip Kataloğunu Yapabilir miyiz?", *Çağrı*, sy. 300 (Ocak 1983), s. 13-14.

³⁰ Türkmen, *a.g.m.*, s. 489-490.

³¹ Albayrak, *a.g.e.*, s. 50-51.

Gündeşlioğlu, Demircioğlu, Sansar Mustafa, Haçerli Hanım, Letaifnâme, Cevri Çelebi, Nasreddin Hoca, Şah İsmail vb.

b) Arap-İslâm kaynaklı halk hikâyeleri: *Leyla ile Mecnun, Binbir Gece Hikâyeleri, Ebu Müslim Cenklere, Yusuf ile Züleyha, Hz. Ali Cenklere, Batal Gazi, Danişmendnâme, Veysel Karanî, İbrahim Edhem, Geyik Hikâyesi, Güvercin Hikâyesi, Kesik Baş Hikâyesi vb.*³²

c) İran-Hint kaynaklı halk hikâyeleri: *Ferhad ile Şirin, Şehname*'den alınan çeşitli kıssalar, *Kelile ve Dimne*...³³

Halk hikâyeleri bu tasnifler dışında, tip ve motifleri esas alınarak veya kültür tarihi açısından da sınıflandırılabilir.

Türk halk hikâyelerinden bugüne kadar derlenenlerin sayısı 150'den fazladır. Bunlardan bir kısmının üzerinde kayda değer bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Derlenmiş hikâyelerin büyük bir bölümü çeşitli üniversitelerin arşivlerinde bulunmakla beraber, bunlar henüz yayımlanmamıştır.

Türkiye'de bilhassa Kars, Erzurum, Artvin, Sivas, Antep, Adana, Maraş yörelerinde ve Azerbaycan'da, eskisi kadar olmasa bile, halk hikâyeciliği hâlâ canlılığını korumaktadır.

Bibliyografya: Ignác Kúnos, *Über die Volkspoerie der Osmanischen Turken* (ed. Friedrich W. Radloff, *Proben*, VIII), Petersburg 1899, s. I-I. XII; a.mlf., "Türkische Volksromane in Klain-Asien", *Ungarische revue*, XII/3, Budapest 1892, s. 201-211; XII/4 (1892), s. 453-468; XIII/3 (1893), s. 304-316; F. W. Radloff, "Über die Volkpoe ise der Osmanischen Turken", *Proben*, VIII, Petersburg 1899, s. I-LXII; Hans A. Fischer, *Schah Ismajil un Gülüzar. Ein Turkischer Volksroman*, Leipzig 1929; G. Raquette, *Taji bila Zohra*, Lund 1930; Köprülüzâde Mehmet Fuat, *Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi*, İstanbul 1930; Pertev Naili (Boratav), *Köroğlu Destanı*, İstanbul 1931; a.mlf., *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Ankara 1946; a.mlf., *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul 1969, s. 55-79; Mustafa Nihat Özön, *Türkçede Roman*, İstanbul 1985, s. 39-107; Otto Spies, *Türk Halk Kitapları* (trc. Behçet Gönül), İstanbul 1941; İlhan Başgöz, *Biyografik Türk Halk Hikâyeleri* (doktora tezi, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi,

³² Albayrak, *a.g.e.*, s. 53-60.

³³ Albayrak, *a.g.e.*, s. 51.

1949); a.mlf., "Türk Halk Hikâyelerinde Söz Kalıpları", *Boğaziçi Üniversitesi Halkbilim Yıllığı*, İstanbul 1975, s. 47-58; Şükrü Elçin, *Kerem ile Aslı Hikâyesi*, Ankara 1949; a.mlf., *Halk Edebiyatı Araştırmaları*, Ankara 1977, s. 105-136; M. Seyfettin Özege, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*, c. I-V, İstanbul 1971-1980, tür. yer.; Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul 1973; Muhan Bali, *Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi: Varyantların Tesbiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi*, Ankara 1973; Ensar Aslan, *Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı, Şiirleri ve Hikâyeleri*, Ankara 1975, s. 226-404; a.mlf., *Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme*, Diyarbakır 1990; a.mlf., *Azerbaycan Çağdaş Hikâye Antolojisi*, Ankara 1991, s. XI; Güzin Dino, *Türk Romanının Doğuşu*, İstanbul 1978, s. 13-14; Ali Berat Alptekin, *Kirmanşah Hikâyesi Üzerinde Bir Çalışma* (doktora ön çalışması, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1980); a.mlf., *Erzurum ve Çevresinde Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerinde Araştırmalar* (doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1984); Fikret Türkmen, *Tahir ile Zühre*, Ankara 1983; a.mlf., *Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Ankara 1995 (1. bsk. Ankara 1974); a.mlf., "Hikâye", *DİA*, c. XVII, s. 488-491; Hasan Köksal, *Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı*, Ankara 1984, tür. yer.; Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, Ankara 1984; a.mlf., *Türk Folklorunda Kesik Baş*, Ankara 1989; Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-III: Tip Tahlilleri*, İstanbul 1985, tür. yer.; a.mlf., *Hikâye Tahlilleri*, İstanbul 1989, s. 9; Ali Öztürk, *Türk Anonim Edebiyatı*, İstanbul 1986; Umay Günay, *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara 1986, s. 13; Gül Derman, *Resimli Taş Başkısı Halk Hikâyeleri*, Ankara 1989, s. 5-89; Doğan Kaya, *Mahmut ile Nigâr Hikâyesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Ankara 1993; a.mlf., *Halkbilim Araştırmaları*, İstanbul 2002, s. 485-683; Hasan Kavruk, *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*, İstanbul 1998; Abdurrahman Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Ankara 1999; Fuat Özdemir, *Halk Edebiyatı Yazıları*, Ankara 1999, s. 287-293; İsmail Görkem, *Halk Hikâyeleri Araştırmaları-Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı*, Ankara 2000; Ali Duyamaz, *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Ankara 2001; Metin Özarlan, *Erzurum Aşıklık Geleneği*, Ankara 2001, s. 127-132; Özdemir Nutku, *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri* (bsk. yeri ve yılı yok), s. 2, 5-7; M. Öcal Oğuz-Metin Ekici v. dğr., *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara 2004, s.135-143; Nurettin Albayrak, *Dinî Türk Halk Hikâyelerinden Geyik*,

Güvercin ve Deve Hikâyeleri-Kaynakları ve Metin Tesisi (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993); Saadet Çağatay, "Türk Halk Edebiyatında Geyiğe Dair Bazı Motifler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1956, s. 153-177; Müjgân Cunbur, "Folklorumuzda Geyik Motifi Üzerine", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara 1982, s. 71-94; Saim Sakaoğlu, "Türk Halk Hikâyeleri Tip Kataloğunu Yapabilir miyiz?", *Çağrı*, sy. 300 (Ocak 1983), s. 13-14; Esmâ Şimşek, "Halk Hikâyelerinde Kullanılan 'Epizot' Terimi ve Türkçe Karşılığı Üzerine", *Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri 26-28 Mayıs 2000*, Ankara 2002, s. 657-664; Cemal Köprülü, "Hikâye", *TA*, c. XIX, s. 232; D. B. Macdonald, "Hikâye", *İA*, c. VII, s. 481; İnci Enginün-Mustafa Kutlu, "Halk Hikâyesi, Hikâyeleri", *TDEA*, c. IV, s. 57-62.